

להלחם בו. ויאמר ה' יהודה יעלה. וכיוצא בו בפרשה האחרונה של הספר, פרשת פילגש בגבעה: ושאלו באלהים ויאמרו בני ישראל מי יעלה לנו בתחלה למלחמה עם בני בנימין ויאמר ה' יהודה בתחלה (כ יח). אותה הלשון, אלא שבמקום הכנעני בני בנימין. רמז הכתוב, כי בסופו של דבר היתה מלחמת ההשמד האכזרית בבני בנימין וביבש גלעד תוצאה של זניחת המלחמה בכנעני. במקום שנצטוו להלחם – השלימו, במקום שהיה צריך להיות שלום ואחוה – היתה מלחמת חרמה.

לדמותה של תקופת השופטים

כאמור, היתה תקופת השופטים המשך תקופת יהושע אך מבחינה כרונולוגית. במהותה ובטיבה היתה שונה ממנה בתכלית. כבר הדגיש הכתוב בפתח ספרנו: ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים... ויקם דור אחר אחריהם אשר לא ידעו את ה'... ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה' (ב ז-יא ואילך). ברם לא רק מבחינה זו היתה תקופת השופטים שונה. הכתוב מלמד כי ימי משה ויהושע היו תקופה של הנהגה איתנה, רצופה ומוכרת. יהושע עמד בראש אומה ההולכת וכובשת במלוכד את ארץ אבותיה. לא כן תקופת השופטים. על אפיה של ההנהגה השונה כל כך כבר דובר לעיל. ישראל נצבו מול מציאות קשה וסבוכה בארץ כנען, ומציאות זו היתה שונה בכל חבל מחבלי הארץ. בני יוסף נאלצו להכשיר ארץ יערות לארץ ישוב (יהושע יז יד-טו שם יח), שבטי הגליל נלחצו על ידי שארית הכנעני (ד ג, ה ו-ז), בני אשר ישבו – בודאי לא תמיד בשלוה – בתוך רוב צור-צידוני במערב הגליל (א לא), האמורים יושבי חבל הירקון וחוף יפו לחצו את בני דן ההרה ולא נתנום להאחז במיטב ארץ נחלתם (א לד-לה).

'דאגתם' של שבטי עבר הירדן, כלשון הכתוב ביהושע כב כד ואילך, לא דאגת חנם היתה. ברבות הימים נעשו בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה שבטי ספר הנאבקים תדיר עם המדבר ושבטיו. הירדן נעשה גבול ביניהם לבין אחיהם. בעיותיהם ותלאותיהם המיוחדות הרחיקו מעל שאר שבטי ישראל – אף הקשיחום לא מעט. ענין רב יש מבחינה זו במצבו של שבט ראובן ובגלגולי קורותיו. להלכה התנחל ראובן בדרום עבר הירדן בין הארנון מדרום לבין חבל חשבון בצפון (יהושע יג טו-כד). ואולם למעשה נראה, כי רובו של השבט לא ישב שם מעולם.

בכתובת מישע שנחרתה באמצע המאה התשיעית לפני ספירת העמים נאמר בשורה העשירית: ואיש גד ישב בארץ עטרות מעולם. ארץ עטרות היא בלב נחלת ראובן (עטרות העיר שכנה כחמשה עשר ק"מ צפונה לארנון), והנה לא ישבו שם בתקופת המלוכה בני ראובן, כי אם בני גד. יתר על כן מעיד מישע כי זה היה המצב 'מעולם'. ונאמנים דבריו שכן המקרא מסייעו: ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרת (במ' לב לד). מסתבר אמנם כי כוונתם היתה באותה שעה אך 'לבנות' ולתפוס את שטחי עבר הירדן תפיסה ארעית עד החלוקה. תפיסה ארעית זו נעשתה במשותף על ידי בני גד ובני ראובן לפני שנקבע תחומי המיוחד של כל שבט (דב' ג יב, יד).

אולם משחלק יהושע את הארץ והנחיל את ארץ עטרות לבני ראובן (יהושע יג טו-כד) לא עשו הללו, כנראה, שמוש בזכותם. התפיסה הארעית של בני גד נעשתה קבע. יתר על כן, נראה כי חלקים אחרים של נחלת ראובן לא נושבו על ידי השבט. זהו אולי פשר פרק ג בספר שופטים שבו נאמר (פסוק יג) על עגלון מלך מואב: וילך ויך את ישראל ויירשו את עיר התמרים. כדי להגיע מארץ מואב, המשתרעת דרומה לארנון (במ' כא יג) לעיר התמרים,

יריחו (דב' לד ב) יש לעבור לכל אורך נחלת ראובן והנה אין בכל הפרשה זכר לראובן.⁴ היכן, אפוא, שכנו בני ראובן? דבורה הנביאה מזכירה פעמים את 'פלגות ראובן' (שופ' ה טו-טז).

'פלגות' אלה מה טיבן? זאת אנו למדים, אל נכון, מספר דברי הימים. הכתוב מלמדנו שם, כי מקצת בני ראובן ישבו בקצוי נחלתם והריהו מוסיף: ולמזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת (דה"א ה ח-י). רובו של השבט היה אפוא מפורז על פני המדבר הסורי הגדול המשתרע מעבר הירדן עד הנהר פרת. זה היה כפי הנראה המצב בתקופת השופטים שכן הכתוב מוסיף שם: ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגראים ויפלו בידם וישבו באהליהם על כל פני מזרח לגלעד. אמור מעתה: התפרסותם הראשונה על פני המדבר קדמה לשאול.

סביר אפוא להניח, כי 'פלגות ראובן' אינם אלא בתי האבות המפורזים על פני המדבר הגדול. אף על פי שדבורה הנביאה מוכיחה אותם על פניהם, אפשר להבין כי אותן קבוצות זעירות של יושבי אוהל ומקנה, השרויות במלחמת קיום קשה במרחבי המדבר, לא אנו להחליץ לעזרת אחיהם הנלחמים עם הכנעני על הקישון הרחוק.

יתר על כן, אפילו בני גד שנאחזו בארץ הגלעד נתונים היו לבעיותיהם המיוחדות, לנפתוליהם עם שכניהם ורחוקים ממאבק אחיהם עם הכנעני במערב. 'גלעד בעבר הירדן שכן' (ח יז) אומרת דבורה הנביאה. במרירות – כלומר רחוקים ולכן השתמטו מן המלחמה בצבאות סיסרא (ראה גם ה טו-טז). אכן היו שבטי עבר הירדן רחוקים משארית כנען, מאיבתם ומהשפעתם גם יחד. הם נאבקו עם עמים אחרים, חיו במחיצתם של שבטים אחרים – אף היו נתונים להשפעתם. קרבנו של יפתח (יא לד-לט) דומה לקרבנו של מישע מלך מואב (מ"ב ג כז).

נמצא כי עצם ההתנחלות וההתערות בארץ היא שהעמידה את האחדות והסולידריות של שבטי ישראל בנסיון קשה. שבט שבט נאבק במקומו, נפתל עם תנאי הקיום של ארץ נחלתו ועמד על נפשו מול שכניו. זה נצח, זה נסוג, זה השלים. זה הסתגל למנהגי כנען (אבימלך ובעלי שכם, פרק ט; אנשי גבעת בנימין, פרק יט) וזה לא, זה למד דרכי מואב ועמון (יפתח סוף פרק יא) וזה שמר אמונים למורשת אבות (דבורה, גדעון ונאמניהם). מכל מקום נאחזו כולם בארץ והתערו בה במחיר נפתולי דורות ולא קל היה להביאם לידי שתוף פעולה. לא קל היה לשכנעם כי יתרחקו מעל גבולם, כי יסתבכו במלחמה לא להם כי יסכנו את אשר השיגו בדמים ובעמל דורות. אלה היו 'חקקי הלב וחקרי הלב' (ה טו-טז) של השבטים שלא נענו לקריאת דבורה הנביאה ולקריאת שופטים אחרים. יהושע ודורו פרצו-כבשו, דורות השופטים היו צריכים לעמוד במכה החוזרת של כנען ושכניה.

כאמור למעלה, מסתמן בחלק ההיסטורי של ספר שופטים מעין קו מפריד בפרקי החוצץ במידת מה בין תקופת עתניאל, אהוד דבורה וגדעון מזה לבין תקופת יפתח ושמשון מזה. מסתבר כי חלוקה זו (שלא כחלוקה היסודית של הספר שהיא אידיאולוגית-נבואית, כמבואר לעיל) הולכת בעקבות המציאות ההיסטורית. במחציתה הראשונה של התקופה, נצבו ישראל בעיקר מול שארית הכנעני מזה ומול שכנים-אויבים ממזרח – מואב, מדין עמלק וכיוצא בהם – מזה. לא כן במחציתה השנייה של התקופה משעלו-הפלשתים אל במת ההיסטוריה של הארץ ונעשו עד מהרה הגורם הצבאי-המדיני המכריע בה. קרוב אפוא לודאי כי פלישת הפלשתים – גויי הים בלשון המקורות המצריים – היא היא הקו המפריד בין תחילת תקופת השופטים לבין סופה.

⁴ ואף על פי שהכתוב מקצר בפרטים היסטוריים-גיאוגרפיים שאינם נוגעים לעניינו במישרין, תמונה ההתעלמות הגמורה מן השבט.

הבה נתבונן תחילה בהשתלשלות ההיסטורית במחצית הראשונה של התקופה.

המחצית הראשונה של תקופת השופטים

הר אפרים הוא חבל ההרים הנרחב מהר בית אל בדרום ועד עמק יזרעאל בצפון (עי' ד; ה; י א ועוד) הולך ומתישב. בתקופה שקדמה להתנחלות היה הישוב בהר אפרים דליל. יערות כסו, כנראה, שטחים גדולים באותו חבל ככתוב ביהושע יז יד ואילך. תמונה של ארץ לא נושבת מצטירת גם בבראשית לז (פסוק יב, טז-יז, כ, לג) ואחרון אחרון אין כמעט בספר יהושע מלחמות כבוש בהר אפרים ורשימת המקומות שם דלה ביותר.

לעומת הללו נרמזו בספר שופטים בכמה מקומות שהר אפרים נעשה ברבות הימים מרכז ישוב ישראלי (ה יד; ו לה; ח א; ט; יב א-ו; כא יט-כא), לויים עניים מיהודה עוברים להר אפרים, כנראה עקב הצמיחה והשגשוג שם (יז ז-יא; יט א, יח) לגור ולהתפרנס 'באשר ימצאו' (יז ח). מפרשת פסל מיכה (יז א-י, כב) עולה תמונה של ישוב אמיד בהר אפרים, כנראה ישוב פרוי היושב לבטח. ממצאים ארכיאולוגיים שנתגלו אחרי מלחמת 'ששת הימים' ממלאים אחרי דברי הכתוב. יתר על כן: שרידים ישראליים מתקופת השופטים נמצאו גם בצפון מזרחו של השרון למרגלות הר אפרים.

גם בהרי הגליל היו תמורות. הכתוב בפרק א ל-לג מלמדנו כי בתקופת ההתנחלות ישבו שבטי הגליל 'בקרב הכנעני יושב הארץ'. דורות אחדים אחר כך אנו מוצאים מצב שונה. ברק מזעיק עשרת אלפים לוחמים לקדש נפתלי (בסמוך למצודת ישע בצפון). הוא מארגם שם באין מפריע, מעבירים לאורך כל הגליל המזרחי והאויב הכנעני אינו יודע. לבסוף הוא נערכ עמם בראש הר תבור (ד ו-יב) ורק אז: ויגדו לסיסרא כי עלה ברק בן אבינעם הר תבור (ד יב). משמע אין עוד כנענים בהרי הגליל. נפתלי אינו יושב עוד 'בקרב הכנעני'. כנראה נכבשו ונעלמו המובלעות הכנעניות שבתוך הארץ בהרי הגליל פנימה. תהליך זה של התעצמות ישראלית לעומת שארית הכנעני היה אל נכון בין הגורמים שחוללו את מלחמת סיסרא.

לעומת כל זה מחזיק הישוב הכנעני מעמד בעמקים. את בית שאן ובנותיה לא יכלו ישראל להוריש (יהושע יז יא-יב) וכפי הנראה היתה בקעת בית שאן כנענית ברובה כל ימי השופטים (ש"א לא י). גם על 'יבלעם ובנותיה... וישבי תענך ובנותיה וישבי מגדו ובנותיה', כלומר עמק יזרעאל - נאמר ביהושע שם כי לא יכלו ישראל להורישם. ומפי דבורה הנביאה (שופ' ה יט) שומעים אנו: אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו. אף בית יבין מלך כנען יושב בימיה בחרשת הגי' (היום תל גבע שמן, למרגלות שער העמקים, לא הרחק מקרית חרשת), אשר במעבר בין עמק זבולון לבין עמק יזרעאל.

מובן, שלא היה בדרך כלל שלום ואמון בין הישוב הישראלי המתעצם בהרים לבין שארית הכנעני בעמקים. לא בלי יסוד חששו הכנענים כי בני ישראל המתרבים והמתערים והולכים בארץ יורישו לבסוף גם אותם כפי שהורישו את המובלעות הכנעניות שבהרים. ערי כנען העשירות והעמקים הדשנים היו יעדים הראויים להתכבד בשביל עם מתנחל. מכאן המתיחות והעוינות שהגיעה לשיאה והכרעתה במלחמת הקישון (ד-ה).

גם בארץ החוף, במערב הארץ חלו שינויים במשך דורות השופטים. בפרק א אנו קוראים: וילחצו האמרי את בני-דן ההרה כי-לא נתנו לרדת לעמק (פסוק לד). 'העמק' הוא עמק החוף, נחלת דן בחבל הירקון ובסביבות יפו (יהושע יט מה-מו), אשר לא היתה בהן דריסת רגל לדן. והנה כמה דורות אחר כך קוראת דבורה הנביאה: ודן למה יגור אניות (ה יז) משמע, כבר הגיעו אנשים מבני דן אל שפת הים. אמנם נראים דבריהם של ההיסטוריונים, שאין כאן

כיבוש והתנחלות ממש כי אם ראשית השתלבות בספנות הצידונית-האמורית. אל נכון היו באותו זמן אנשים משבט דן מלחים-פועלים בספינות כנעניות. היה זה כנראה תהליך קצר-ימים שנפסק עם בוא הפלשתים כמבואר לקמן. תהליך דומה מוצאים אנו בצפון החוף, בגליל המערבי ובחוף הלבנון. בפרק א נאמר: אשר לא הוריש את ישבי עכו ואת יושבי צידון ואת אחלב ואת אכזיב ואת חלבה ואת אפיק ואת רחב. וישב האשרי בקרב הכנעני ישבי הארץ כי לא הורישו (פסוק לא-לב). מתוך הפסוק משתמע שבני אשר הנם מעוט בקרב רוב כנעני ושפת הים ממש היא בידי הכנעני דוקא. ואלו דבורה הנביאה בדורה מעידה: אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכן (ה יז). מכאן שברבות הימים חלה בחוף הצורי-הצידוני (=הפיניקי) התקרבות בין יושב הארץ לבין בני אשר.

מסתבר שהיתה זאת תוצאה של מלחמות ותגרות. משנוכחו בני אשר בצפון ובני דן בדרום שאין סיכויים להוריש את הכנעני יושב החוף, וכמוהם נוכחו יושבי החוף הנכרים כי מציאות שבטי ישראל בשכנותם היא עובדה שאין לבטלה, הגיעו לידי דו-קיום ובשעות רצון אף לידי שיתוף פעולה. מצב זה היה בעיני השבטים הנוגעים בדבר הישג והתפתחות רצויה. לפיכך סרבו לבוא 'לעזרת ה' בגבורים' בימי דבורה וברק. הם לא אבו לשבש את יחסי השלום והשיתוף ביניהם לבין שכניהם. אף לא האמינו כי שבטי ישראל מסוגלים למגר את הכנענים מלומדי המלחמה. בעיני הנביאה המוכיחה היתה התנהגותם זו של בני דן ובני אשר בגדר בגידה בישראל ובאלהיו העומדים במערכה (ה יז).

בסיכום ניתן לומר כי במחצית הראשונה של תקופת השופטים הסתמנו שני תהליכים נוגדים. בפנים הארץ נוצרה מתיחות בין שבטי ישראל המתערים ומתעצמים לבין שארית הכנעני, ואילו בארץ החוף נוצרה מדה של קרבה בין הכנעני לבין דן ואשר. תהליכים אלה נתגלו בכל חריפותם בימי מלחמת הקישון. במחצית הראשונה של תקופת השופטים היו אוכלוסי ישראל מתרבים והולכים ואילו שארית הכנעני (ביחוד בפנים הארץ) פוחתת והולכת. ברם, עולים היו הכנענים על ישראל בתרבותם החמרית-הצבאית. היה להם צבא סדיר וחיל רכב, מלכים ושרי צבא. ישראל, לעומתם, היו עם אכרים ללא ריבוד חברתי מסועף. הם היו מתנדבים מדי פעם למלחמה. מפרק לפרק קם ביניהם איש חיל שרוח ה' צולחת עליו, נביא או שופט. אך לא היה מימסד של קבע, לא היה שלטון מרכזי רצוף. ישראל היו עם, אך לא ממלכה. היו זקנים מחוקקים ומושכים בשבט סופר העומדים בראשי שבטים, משפחות ובתי אבות. בתקופת ההתנחלות ולאחריה נוסדו בארץ ישובי פרזות ישראלים (ה ז, וממצאים ארכיאולוגיים). אולם בלחץ המלחמות התבצרו ישראל ולמדו לבנות ערים מוקפות חומה כיושבי הארץ לפנייהם.

המחצית השנייה של תקופת השופטים

כאמור, נצבו ישראל במחצית הראשונה של תקופת השופטים מול שארית הכנעני מכאן ומול עמי הספר המזרחי מכאן. הפלשתים עוד לא היו אז גורם של ממש על פני מפת הארץ. 'ארץ פלשתים' הידועה, היינו ארץ החוף מעזה בואך יפו היתה עדין כנענית בעיקרה. השכנים הלוחצים את בני דן מעמק החוף ההרה הם אמורים (שופ' א לד). בני יהודה לוכדים (אל נכון לכידה ארעית) את חבל עזה, אשקלון ועקרון (שם פסוק יח) במסגרת מלחמתם בכנעני ואין בכל אותו השטח זכר לפלשתים, שהפילו אחר כך את חיתיתם במשך דורות על שבטי ישראל.

אמנם היו מקדמת דנא מקצת אוכלוסין בקצוי הנגב ובחבלי הספר הדרומי המערבי הרחוק, שהכתוב מכנה אותם פלשתים (בר' פרק כא ופרק כו. שמ' יז יז. שם טו יד). כפתורים

(דב' ב כג) ובתקופה יותר מאוחרת בשם כרתי (ש"א ל יד). אך אלה היו מעטים, רחוקים ממושבות ישראל ולפי כל הסימנים לא צררו את ישראל בדורות ההם ואולי גם לא אחרי כן⁵. מה טיבם של פלשתים קדמונים אלה ומה ביניהם לבין הפלשתים הידועים, ששכנו מסוף תקופת השופטים ואילך בגלילות עזה, אשקלון, אשדוד, גת, עקרון ואילך?

הפלשתים נמנו עם קבוצת עמים ושבטים המכונים בפי המחקר בשם 'גויי הים' (בדומה לביטוי 'איי הגויים', בר' י ה). גויי הים שכנו תחלה לפי הדעה הרווחת בכרתים, באיי הים האיגאי ולחופי הצפון של הים התיכון באותו אזור. 'הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתיים מכפתור' אומר עמוס (ט ז). גם ירמיה (מז ד) מכנה את הפלשתים 'שארית אי כפתור', וצפניה (ב ה) קורא להם 'גוי כרתים'.

בתעודות מצריות נקראים הפלשתים וקרוביהם בשם עמים 'של הים'. יש סוברים כי גויי הים היו נושאי 'התרבות המינואית' המהוללה, שפרחה בכרתים ובסביבותיה בתקופת האבות בערך. עם גויי הים נמנו עמים ושבטים אשר תעודות מצריות קוראות בשמם: פלשתים, שרדנים, תכרים, דגנים ועוד. ברם, המקרא מכנה את כולם בשם הכולל פלשתים – ואך במסבות מיוחדות מעטות או בלשון מליצה מצאנו את הכנויים כפתורים, כרתים.

ידועים היו 'איי הגויים' ליושבי כנען ולמצרים מקדמת דנא. על שמם נקרא הים הגדול מימי קדם בשם ים פלשתים (שמ' כג לא)⁶. קשרי תחבורה, תרבות ומסחר נקשרו בין איי הגויים לארץ כנען החל מראשית האלף השני לפה"ס למנינם (ערב תקופת האבות). אחד מכתבי מארי (במאה השמונה עשרה לפה"ס למנינם) מספר על מתנה ששלח מלך חצור לכפתור. מסתבר, כי באותה תקופה קדומה הגיעו גם קבוצות מהגרים מאיי הגויים לארץ כנען. אלה הם הפלשתים של תקופת האבות, שנאחזו בנגב הדרומי-מערבי וסגלו להם אורחות חיים של אכרים-רועים כנעניים (בר' כ, שם כו). על שמם של הללו נקרא אותו חבל בספר הדרומי-מערבי של הארץ עוד בימי דוד בשם נגב הכרתי (ש"א ל יד). זמן מה אחרי הללו – כנראה בשלהי תקופת האבות – נאחו בחוף הנגב דרומה לעזה שבט נוסף מגויי העם. הכתוב מכנה אותם 'כפתורים' (דב' ב כג). מתוך המשך הכתובים ניתן ללמוד כי היו אלה בני גילם של עמון, מואב ואדום. מסתבר אפוא, שהגיעו לארץ בערך עם ראשית תולדותיהם של בני לוט ובני עשו.

על שם פלשתים קדמונים אלה יושבי הספר הדרומי-מערבי נקראה הדרך העולה ממצרים בואך הנגב המערבי בשם 'דרך ארץ פלשתים' (שמ' יג יז). לפלשתים קדמונים אלה מתכוון הכתוב בשירת הים (שמ' טו יד): שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד. כל העמים הנזכרים כאן הם יושבי הספר במבואות ארץ כנען והם, כאמור, בני אותה תקופה. עד כאן אשר ל'פלשתים' הקדמונים, שלא היו אלא קבוצות מהגרים קטנות אשר עזבו את ארצות מכורתם ונאחזו בחבלי הספר של ארץ כנען במשך המחצית הראשונה של האלף השני לפה"ס למנינם.

לא כן הפלשתים שקנו שביתה במערב הארץ בתקופת השופטים. הללו היו מחנות גדולים של לוחמים גוואשים וכובשים נועזים, שיצאו לתור להם נחלה אחרי שנעקרו מארץ מכורתם. בערך בתקופת כבוש כנען בידי ישראל בא הקץ על גויי הים בארצותיהם. שבטים פרימיטיביים עזים נהרו מצפון אל עבר חופי הים התיכון. היו אלה אל נכון אבות אבותיהם

⁵ אדרבא, עם נאמני דוד במלכותו נמנו הכרתי והפלתי, כנראה צבאות עזר באותם פלשתים קמאים יושבי הנגב (ש"ב טו יח; שם כ כד).

⁶ לא על שם ארץ פלשתים בחבל עזה-עקרון שלא היתה עדיין קיימת בימים ההם, כי אם על שם הפלשתים (גויי הים) השוכנים במרחבי הים הגדול במערב.

של היונים. הללו כבשו את חופי הים האיגאי ואחר כך גם את האיים הסמוכים להם. גויי הים נושלו ונמלטו באניותיהם מאי לאי וברבות הימים נתלכדו למחנות כובשים שפלו לארצות אשר במזרח הים התיכון. הם החריבו את ממלכת החתים באנטוליה ואת מלכות האמורי בסוריא ולבסוף שמו פניהם לפלוש למצרים דרך היבשה ודרך הים. רעמסס השלישי מלך מצרים התיצב למולם וגבר עליהם בקרב עצום. רבים משארית הלוחמים של גויי הים גויסו לחילות השכירים של מצרים ויתרם פנו – כנראה בהסכמת המצרים ובתמיכתם – לחופי ארץ ישראל. כך נוסדה ארץ פלשתים החדשה בערך באמצע תקופת השופטים. עיקרה של ארץ זו היתה ברית חמשת הסרנים: עזה, אשקלון, אשדוד, גת ועקרון. ואולם היו התנחלויות של גויי ים גם הרחק מעבר לתחומים אלה. כהן מצרי ון אמון מספר על דבר קורותיו בנמל דור, שהיתה באותו זמן (אמצע תקופת השופטים) עיר ממלכתו של שליט תכרי מגויי הים. מסתבר שארץ פלשתים לא נוסדה ונכונה ביום אחד. קדמו לה שנים לא מעטות של קרבות, תגרות ופשיטות. רוב המאורעות האלה לא נגעו בישראל, כיון שארץ החוף והעמקים היו עדין ברובן בידי שארית הכנעני. אך פה ושם חדר גודד פלשתי פולש לתחום הישוב הישראלי וזרע בו חורבן ואימה. גויי הים היו מלומדי מלחמה, לוחמים עזים ומאומנים מנעוריהם שהפילו חתיתם על כל עמי האזור, קל וחומר על ישראל שהיו עם אכזרי-מתנחלים, אשר התנדבו אמנם מדי פעם למלחמה בשוסים ובשארית כנען, אך לא יכלו לעמוד בפני העצמה, החמוש והאמון של הפלשתים. נצחון ישראלי על פושטים פלשתיים היה בימים ההם בגדר ישועת פלא. לפרק זמן זה שיך מעשה שמגר בן ענת (שופ' ג לא), שהכה 'את פלשתים... במלמד הבקר ויושע... את ישראל'. במקרא קצר זה באה לידי ביטוי בהיר וציורי המציאות של אותו פרק זמן. גודד פלשתי פושט על ישוב של אכזרי מִיִּשְׂרָאֵל והנה במקום הנצחון הקל שצפו לו הפלשתים מלומדי המלחמה עמדו עליהם האכזריים הישראלים בכלי מלאכתם ובראשם שמגר בן ענת הגבור במלמד הבקר – והכום. לא לחנם מונה הכתוב מאורע – לכאורה לא חשוב ולא מכריע זה מבחינה היסטורית – עם סיפורי הישועה הנפלאים של התקופה. לא היו עוד מקרים כאלה באותו זמן. בדרך כלל גברה החרב החדה, החנית הכבדה והכידון הנזרק ביד אמונה על מלמד הבקר.

משנכבשו ערי החוף הכנעניות הגדולות והעשירות וארץ פלשתים החדשה נתבססה, נשתנו פני המציאות בארץ. רמזים רבים במקרא ואף הממצא הארכיאולוגי מלמדים, כי הכובשים השתלטו במשך הזמן לא רק על ערי כנען שהפכו ערי פלשת, כי אם גם על מקומות אחרים שבהם האוכלוסין היו כנעניים, כגון מגדו ובית שאן. כך נעשתה ברבות הימים כל שארית הכנעני בארץ בת-חסות ובת-ברית לפלשתים וממילא לפח ולמוקש לישראל. כך נתקימה תוכחת הנביא האלמוני: וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים (=לצנינים בצדיכם) ואלהיהם יהיו לכם למוקש (ב ג). בכך נסתימה תקופה קצרה של אשליות ותקוות שוא. כאמור למעלה, אחרי שחזק ישראל – היינו אחרי ששבר כחם של הכנענים במלחמת הקישון – שם את הכנעני למס והורש לא הורישו. הנביאים זעמו והוכיחו, אך רוב שבטי ישראל סברו כי מוטב לשים את הכנעני למס, היינו ליהנות מן העושר ומכשרון המעשה של שארית הכנעני שנחלש ושוב אינו עשוי להזיק. הם 'כרתו ברית' עם הכנענים הנשארים, היינו הניחום במקומם וחיו עמהם חיי צוותא ושותף, התחתנו בהם (ג ו) ואף שיתפו עמהם פעולה לתועלתם, כגון בני דן ששלחו ידם בספנות עם הכנענים עוד מלפני מלחמת הקישון (ה יז). הם ציפו לשיתוף פעולה ולשלום לאורך ימים על אף אוהרות יהושע והנביאים.

עתה עם ראשית התקופה הפלשתית, נתבדו התקוות של כורתי ברית עם הכנענים ונתקיימו במלואם תוכחות יהושע: כי אם שוב תשובו ודבקתם ביתר הגויים האלה הנשארים האלה

אתכם והתחתנתם בהם ובאתם בהם והם בכם. ידעו כי לא יוסיף ה' להוריש את הגויים האלה מלפניכם, והיו לכם לפח ולמוקש ולשוטט בצדיכם ולצננים בעיניכם (יהושע כג יב-ג). המובלעות הכנעניות משהשתחררו מזיקתן לישראל, התאוששו ובמשך דורות רבים – כל זמן שיד הפלשתים היתה תקיפה – לא נתנו את ישראל לבוא בגבולן. כך נבלמה ההתנחלות הישראלית בארץ ושטח הישוב הישראלי נצטמצם כאזהרת יהושע. יתר על כן: ערי כנען נהפכו ברבות הימים לבסיסי כח פלשתיים. התבוסה המחרידה של ישראל אשר בה נפלו שאול ובניו, היתה בעמק יזרעאל וגויות שאול ובניו נתקעו בחומת בית שאן הכנענית (ש"א כח ד, שם פרק לא).

בני דן לא הוסיפו 'לגור אניות'. הם נהדפו מכל ארץ החוף ואף בשפלה הפנימית לא הונח להם. תמנה שנפלה לנחלה לדן לא הרחק מבית שמש (יהושע יט מג) הפכה לעיר פלשתית (שופ' יד-טו). בנחל שורק התנחלו פלשתים (טז ה) וכנראה חדרו דרכו לפנים הארץ. שארית בני דן בנחלתם הדרומית נדלדלו מאוד עקב הלחץ הפלשתי, וכנראה הפכו כולם או מקצתם לצודים (יג כה).

ברית חמשת סרני פלשתים על נחלותיה ועל גרורותיה הכנעניות הפכה במחצית השנייה של תקופת השופטים לגורם הצבאי-המדיני החזק והחשוב ביותר בארץ. אוכלוסי ישראל היו אמנם מרובים לאין ערוך מן הפלשתים והיו פרושים על פני שטחים גדולים פי כמה משטחי הפלשתים ובני בריתם, אך לא יכלו להתמודד עם הצבא הפלשתי המלומד מלחמה. ברבות הימים הפכה העליונות הצבאית הארגונית של הפלשתים לשלטון. תחילה נשתעבדו שארית בני דן (יד ד), זמן מה אחרי כן אומרים בני יהודה לשמשון: הלא ידעת כי משלים בנו פלשתים (טו יא). אחרי השתלטות הפלשתים על השבט הגדול והחזק בישראל, לא היתה עוד אפשרות לשאר השבטים שבהשג יד הפלשתים לעמוד בפניהם. בשלהי תקופת השופטים יושבים נציגי פלשתים בערי בנימין (ש"א י ה; יג ג) ומושלים ביד רמה ברוב שבטי ישראל שממערב לירדן (שם יג יט-כ; ועי' שם יג ז).

נמצאנו למדים כי אינו דומה השעבוד הפלשתי לקודמים לו. הללו היו ברובם בני חלוף. נמצאנו כושן רשעתים, מואב, מדין ודומיהם היו מאורעות בני דור. אף המאבק הממושך עם הכנענים היה בגדר התמודדות בין שני צדדים ובסופו של דבר היתה יד ישראל על העליונה. לא כן הפלשתים, שהתנחלותם בארץ והשתלטותם על שבטי ישראל היו תהליך היסטורי מכריע של דורות רבים, שישראל לא יכלו להתמודד עמו עד ימי המלוכה. ארבעים השנה שהזכיר הכתוב בראש פרק יג אינן אלא תקופת ההשתלטות, ראשית השעבוד הפלשתי. זהו פשר החלוקה הפנימית בחלק ההיסטורי של ספר שופטים (ב ו – סוף פרק טז). עד פרק י פסוק ה תקופת ההתמודדות עם שארית כנען ועמי הספר, מפרק י פסוק ט עד סוף פרק טז תקופת ההשתעבדות לפלשתים (ומלחמת עמון שהיתה באותו זמן).

לא שפר חלקו של שמשון כשאר השופטים שזכו להושיע את ישראל ולשחררו איש בדורו, ואלו שמשון לא נועד, אלא כי 'הוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים' (יג ה). בפתח מה הוא אומר? 'ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל... וישפט יפתח את ישראל שש שנים' (יא לג – יב ז). וכיצד בו בתולע בן פואה: וישפט את ישראל עשרים ושלש שנה (יב ב) וכן בשאר שופטים (יג; יב ט; יב יא). ואלו בשמשון נאמר: וישפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה (יד כ). ללמדך כי לא פרק את עול פלשתים מעל צוארי ישראל. גבורות שמשון היו אך בחינת אתחלתא, מעין סימן מעודד לבאות, אות מבשר כי יתכן להתגבר גם על הפלשתים, ואף על פי שסוף הישועה רחוק, בוא תבוא בעתיד.